

Södertörns högskola

Kompletterande lärarutbildning 60 p

Närvaro och frånvaro -
en studie om
elevers tankar runt skolk.

Examensarbete vt 07

Författare: Anna Holmlöv Sarri

Handledare: Ana Graviz

Innehållsförteckning

Närvaro och frånvaro -	1
Förord.....	2
Abstract.....	4
1. Inledning.....	5
1.2 Uppsatsens disposition.....	6
1.3 Bakgrund.....	6
2. Ungdomar som begrepp.....	7
2.1 Teoretisk utgångspunkt.....	8
2.2 Forskningsläget.....	11
3. Syfte och frågeställning.....	13
4. Metod.....	13
4. 1 Forskningsetik.....	16
5. Undersökningen.....	17
5.1 Skolans åtgärdsplan.....	17
5.2 Observationer.....	18
5.3 Lektionsobservationer.....	19
5.4 Intervjuer med informanterna.....	21
5.5 De tolv informanterna.....	22
5.6 Tre kategorier skolkare.....	23
5.7 Tre informanter.....	25
6. Diskussion och resultat.....	30
6.1 Framtida forskning.....	33
Referenslitteratur.....	35

Förord

Under arbetets gång har jag fått hjälp från flera håll. Det är framförallt den gymnasieskola där jag genomförde undersökningen som har möjliggjort mitt arbete. Jag

vill därför tacka ledningen för gymnasieskolan som gav mig tillstånd och därmed öppnade dörren till lärarrummet. I lärarrummet fann jag flera lärare som gav sitt tillstånd till att jag fick följa med in i klassrummen för att komma i kontakt med eleverna. Dessa lärare vill jag tacka. I klassrummen mötte jag några elever som villigt gav sitt godkännande till att ingå i undersökningen och som avsatte tid att svara på mina frågor. Dessa elever vill jag tacka. Utan denna uppbackning hade jag aldrig kunnat genomföra undersökningen.

Till sist vill jag tacka min handledare på gymnasieskolan som lät mig följa med på lektion efter lektion för att genomföra nödvändiga observationer. Dessutom har min handledare varit ett riktigt bra bollplank i många och långa diskussioner kring frågor om skolk - precis som flera av lärarna i kollegiet på skolan. De har varit stimulerande och spännande att få ta del av den samlade erfarenheten och funderingarna.

Abstract

Truancy is a problem in the Swedish schools today, just as well as in other European and other developed countries where education is gratuitous. Teachers all over Sweden go to classes with a clear and well-planned schedule for the day. But some are unable to do their work because of absent students. In this study I have chosen to focus on the perspective of the youths and the main question is: how do students discuss and think about truancy. During the study I have chosen a qualitative approach and have therefore done observation in various classes in a Swedish senior high school in a suburb outside Stockholm during twelve weeks. I have also done twelve interviews with the same number of students, six girls and six boys. The age ranges from 16 to 19 with two students from each grade. The result of the study is that some of the students are indifferent when it comes to school. They just do not care about attending school all the lessons and all the days. Some of the students are absent when they feel they have lack of time in the prospect of a big examination. But the most astonishing statement from all the twelve students is that they state that their parents mean that the education is the student own responsibility.

Nyckelord: ungdomar - skolk - frånvaro - gymnasium - modern reflexivitet

Keywords: youth - truancy - absence - senior high school - modern reflexivity

1. Inledning

Kostnadsfri skolgång och utbildning är något alla barn och ungdomar har rätt till i Sverige enligt både FN:s barnkonvention och den svenska skollagen¹. Alla skolbarn och skolungdomar tar inte vara på denna förmån som det utgör att ha en sådan rättighet. Varje dag, varje vecka, varje månad och varje år är det en mängd elever som skolkar från både den obligatoriska undervisningen i grundskolan samt den frivilliga utbildningen på gymnasiet i Sverige². Situationen är likadan i andra industriländer såsom USA, Canada, Storbritannien, Australien och de andra skandinaviska länderna. I länder där skolgång och utbildning inte är tillgängligt eller möjligt för alla barn och ungdomar är skolkandet mer eller mindre obefintligt³.

Elevers ogiltiga frånvaro i Sverige har undersökts och diskuterats i ett flertal texter. I de svenska undersökningarna och forskningsrapporterna som är redovisade i uppsatsen är det ingen som klargör elevernas perspektiv och tankar om skolk utan handlar om mer generella drag och statistik. Jag har inte funnit några studier från Sverige som fokuserar på individen och dennes tankar runt skolk. I Storbritannien har Reid gjort en omfattande studie av skolk där han även tagit upp elevperspektivet vilket redovisas nedan⁴.

Det som socialantropologen Geertz menar är en väg att förstå generella drag i ett samhälle är att koncentrera sig på det specifika⁵. Kanske kan man nå fram till en förståelse av företeelsen skolk genom att låta tolv svenska ungdomar få berätta om hur

¹ Lärarförbundet, 2006, Lärarens handbok skollag läroplaner yrkesestetiska principer FN:s barnkonvention, Stockholm: Lärarförbundet, s. 55.

² Karlberg, M, Sundell, 2004, K, Skolk Sund protest eller riskbeteende?, Stockholm: Socialförvaltningen, FoU-rapport, nr 1. Sundell, K, El-Khoury, B, Månsson, J 2005, Elever på vift Vilka är skolkarna?, Stockholm: Socialförvaltningen, FoU-rapport, nr 15.

³ Reid, K, 1999, Truancy and schools, London: Routledge, s. 5.

⁴ Reid, K, 1999.

⁵ Geertz, C, 1973, The interpretation of cultures, New York: Basic Books, s. 53.

de tänker runt sitt eget skolkande. För att kunna göra detta har jag gjort en undersökning på en gymnasieskola i en förort till Stockholm. Jag har under tio veckor höstterminen 2006 följt skolarbetet i ett flertal klasser samt under vårterminen 2007 gjort tolv intervjuer med lika många gymnasister. Jag har även gjort en kortare litteraturstudie runt ämnet elevfrånvaro/skolkl. Sammanfattningsvis hoppas jag att resultatet ska öka kunskapen om varför några elever på en svensk gymnasieskola skolkl.

1.2 Uppsatsens disposition

Uppsatsen inleds med en bakgrundsbild som baseras på samtal med lärare på den gymnasieskola där jag gjorde en första verksamhetsförlagd utbildning våren 2006. Efter detta redovisas olika synsätt av begreppet ungdomar. Nästkommande avsnitt fokuserar på uppsatsens teoretiska ram där tre forskares synpunkter framförs; Normell, Ziehe och Kveli. Därefter görs en genomgång av forskningsläget kring förekomsten skolkl i framförallt Sverige men också från Storbritannien. Syftet och frågeställning beskrivs efter detta. Härfter redovisas den metod som använts och den forskningsetik som styr arbetet. Påföljande del redogör för vad som framkommit under undersökningen. Uppsatsen avslutas med en diskussion och en kort redogörelse för framtida forskning inom området.

1.3 Bakgrund

Bakgrunden till detta arbete kommer från den period då jag gjorde en första verksamhetsförlagda utbildning (vfu) på en gymnasieskola i en Stockholmsförort under våren och hösten 2006. Det jag då la märke till var att det fanns en grupp ungdomar som i stor utsträckning uteblev från lektionerna. Flera av dessa frånvarande elever återfanns bland de mer praktiska programmen men också inom andra mer teoretiska inriktningar.

Under vfu-perioden diskuterade jag med de lärare vars lektioner berördes av att eleverna var frånvarande. Det finns varken tillräckligt uttömmande frågor eller fullkomliga svar när man resonerar runt en så komplex förekomst som frånvaro. Det som dock var en återkommande punkt under resonemangen och samtalen var att det handlar om dels individuella, dels sociokulturella och dels samhälleliga förändringar. Varje elev har sin unika historia i form av socioekonomiska och kulturella hemförhållanden. Vad angår förändringar i samhället är det mer diffust. De lärare som jag resonerade med pratade

om att det är stora förändringar i samhället. Dessa förändringar ska enligt lärarna påverka eleverna. Vid upprepade tillfällen frågade jag vad dessa förändringar bestod av och hur de kan påverka ungdomarna. Jag fick inget egentligt svar. När jag läste Normells teorier om "modernitetens reflexivitet"⁶, en term Normell hämtat från sociologin, fann jag dock några tankebanor vilka kan vara relevanta för resonemanget runt elevers frånvaro och detta examensarbete vilket jag ska återkomma till under det teoretiska resonemanget.

2. Ungdomar som begrepp

Fokus för den här studien har varit personer som åldersmässigt kan definieras som ungdomar. Men hur ser definitionen av begreppet ungdom ut? I en litteraturgenomgång återfinns flertalet beskrivningar av begreppet. Den ena står Fornäs för och han skriver:

*"Det finns likheter mellan olika ungdomars livsformer och stilar, beroende på vissa gemensamma erfarenheter, knutna till att vara ung (fysiskt, psykiskt, socialt och kulturellt). Inte minst är könsrodnaden, skolgången och mellanpositionen mellan barndom och vuxenhet avgörande."*⁷

Fornäs lägger i detta resonemang fokus på gemensamma erfarenheter ungdomar emellan. Han lyfter inte fram i vilket förhållande tonåringar står till det omgivande samhället - vuxensamhället. Frykman skriver om ungdomars förhållande till andra åldersrelaterade grupper. Frykmans inramning lyder:

"Ungdomar är ju i sig biologiskt och kulturellt tvetydiga: till hälften barn, till hälften vuxna; beroende av föräldrarna och på väg att göra sig fria; sökande efter de

⁶ Normell, M, 2002, Pedagog i en förändrad tid - om grupphandledning och relationer i skolan, Lund: Studentlitteratur, s. 15.

⁷ Fornäs, J, 1989, Linjer i ungdomskulturen i (red.) Fornäs, J, et al Tecken i tiden Sju texter om ungdomskultur, Stockholm/Steghag: Symposion bokförlag, s. 10.

*möjligheter som könet tilldelar dem och med en längtan att slippa dess begränsningar.*⁸

Slutsatsen av Fornäs och Frykmans resonemang är att det kanske är möjligt att påstå att ungdomar på det ena eller andra sättet står i opposition till vuxensamhället. Det finns inga behov eller intressen av att definiera sig med andra än tonåringar.

En tendens att formera grupper har studerats av två forskare, Hebdige och Wulff. De menar att många ungdomar tillhör olika gäng eller en "subkultur"⁹ som Hebdige skriver om. Detta kallar Wulff för "mikrokultur"¹⁰. Dessa begrepp indikerar en gruppering som görs i förhållande till en större grupp. Oavsett vad man kallar det handlar det om att ungdomstiden innebär att man på det ena eller andra sättet tillhör en större eller mindre grupp. Denna kan vara på kant med det omgivande samhället. Självklart är flera ungdomar ensamma och utan tillhörighet. Men bedömningen är ändå att många ungdomar har vänner som de definierar sig mot och med i förhållande till vuxensamhället.

Sammanfattningsvis kan man säga att ungdomstiden är en period i livet mellan två andra perioder: barndom och det vuxna livet.

2.1 Teoretisk utgångspunkt

Normell menar att människor "förr i tiden", alltså innan den moderna reflexiviteten inträdde, hade fasta ramar att luta sig emot¹¹. Det handlade om att människor, grupper och samhällen kunde finna svar på frågor i religionen, i vetenskapen eller politiska

⁸ Frykman, J, 1991, Varför blir det bara värre? En elegi över vår tids ungdom i (red.) Sjögren, A, Ungdom och tradition En etnologisk syn på mångkulturell uppväxt, Fittja: Mångkulturellt centrum, s. 87.

⁹ Hebdige, D, första utg 1979, 1999, Subculture, London: Routledge, s. 130.

¹⁰ Wulff, H, 1988, Twenty girls Growing up, ethnicity and excitement in a South London Microculture, Stockholm: Stockholm Studies in Social Anthropology, s. 22.

¹¹ Normell, 2002, s. 16.

ideologier. Genom att ha yttre strukturer att som individ vända sig till eller luta sig mot gavs tillvaron en högre mening och sammanhang. Kanske skapade detta trygghet och stabilitet. Enligt Normell finns inte denna grundstruktur idag.

Kveli menar att det saknas något hon kallar "en gemensam värdeplattform" vilket innebär att alla individer går runt med olika värderingar vilket verkar splittrande för gruppen¹². Fokus har skiftat från kollektivet till individen och det är denna som utgör den minsta enheten. Det handlar enligt Kveli inte om kollektivets krav utan mer om individernas rättigheter och skyldigheter¹³.

Individen måste i dagsläget gå till sig själv för att få svaren. Detta blir extra tydligt i skolan. En elev uppmanas att tänka och känna med sig själv som utgångspunkt. När hela livet ligger framför en gymnasieelev kanske valmöjligheterna blir övermäktiga. Det krävs en stabil inre struktur för att klara tillvaron där man själv är ensam om att fatta stora, livsavgörande beslut. En tillvaro utan fasta ramar och regler kan skapa existentiell vilshenhet som Normell skriver¹⁴.

Den välkände tyske pedagogen Ziehe är inne på samma tema då han påstår att unga människor är vana vid "kriser och förändringar i den sociokulturella situationen"¹⁵. Dessa förändringar består bl. a i att ungdomar upplever och kan följa många olika livsstilar vilket enligt Ziehe kan vara en bidragande orsak till en ambivalens rörande livsval. Han menar att när en elev har valt en specifik linje eller gjort ett specifikt yrkesval kan eleven ställa sig frågan om valet var det rätta. Genom att välja en sak utesluts något annat.

Därtill kommer det Ziehe kallar "prestationsprincipen" vilket handlar om att kunna prestera och kvalificera sig för att fortsätta till högre studier utan att dessa

¹² Kveli, A-M, 1994, Att vara lärare, Lund: Studentlitteratur, s. 27.

¹³ Ibid.

¹⁴ Normell, 2002, s. 18.

¹⁵ Ziehe, T, 1989, Kulturanalyser ungdom utbildning modernitet, Stockholm/Stehag: Symposion Bokförlag, s. 35.

nödväntigtvis leder till ett specifikt yrke eller jobbmöjligheter¹⁶. Prestationsprincipen rör inte bara val av utbildning, val av yrke utan även andra viktiga livsval. Det som dock blir konsekvensen av detta är att den enskilda individen måste bemöta och bedöma flera olika möjligheter, vägval men framförallt sig själv utan att kunna falla tillbaks på i förhand givna traditioner och normer. Ziehe menar precis som Normell att både kyrkan och familjen med dess föreskrifter, lagar och normer avtagit och till viss del försvunnit. Valen, besluten och inte att förglömma beslutsproblemen åligger den enskilda individen.

Det är också relevant att notera att Läroplanen för de frivilliga skolformerna vid flera tillfällen poängterar elevernas eget ansvar för skolgången. I den allra första inledningen av Lpf94 står det:

*"Skolans uppgift är att låta varje enskild elev finna sin unika egenart och därigenom kunna delta i samhällslivet genom att ge sitt bästa i ansvarig frihet."*¹⁷.

Formuleringen är generell men längre fram kommer ett förtydligande under en paragraf som heter "2.3 Elevernas ansvar och inflytande" och där står bl. a :

*"De demokratiska principerna att kunna påverka, vara delaktig och ta ansvar skall omfatta alla elever. Elevernas ansvar för att planera och genomföra sina studier samt deras inflytande på såväl innehåll som former skall vara viktiga principer i utbildningen."*¹⁸.

Normell¹⁹ skriver om elevers vilshenhet och frågan är hur den kommer till uttryck i en elevs dagliga liv? Nästa fråga är om man kan upptäcka denna vilshenhet bland eleverna på gymnasieskolan och vad den leder till.

¹⁶ Ibid: 36.

¹⁷ Skolverket, 1994, Läroplan för de frivilliga skolformerna Lpf94, www.skolverket.se, s. 3.

¹⁸ Ibid. s. 13.

¹⁹ Normell, M, 2002, s. 18.

2.2 Forskningsläget

Kortfattat har två kategorier forskningslitteratur granskats som behandlar ämnet elevfrånvaro eller skolk i Sverige. Det första är en kategori som är av äldre datum och som behandlar äldre forskningsresultat. Ofta handlar det om litteraturgenomgångar eller forskningssammanställningar. Denna form av litteratur refererar till annan litteratur som behandlar problematiken i grundskolan, mer sällan i gymnasieskolan, och baseras på kvantitativa undersökningar²⁰. Men det finns självklart också litteratur som baseras på samtida undersökningar²¹.

Det man sammanfattningsvis kan säga om dessa undersökningar är att de för fram ett resultat om att skolk var ett problem som förekom i mer eller mindre utsträckning på ett stort antal skolor i Sverige. Bakgrunden till skolket bland ungdomarna sades vara sociokulturellt vilket är ett tema som återkommer i nutida forskningsrapporter vilket redovisas nedan.

Vad gäller den andra litteraturkategorin är den av nyare datum och publicerades under 2000-talet i form av forskningsrapporter om skolk i grund- och gymnasieskolan. Den ena som är skriven av Karlberg och Sundell besvarar frågan "Är skolk en sund reaktion på en bristfällig skolmiljö eller ett tecken på en bristande social anpassning hos den enskilde?"²². Det författarna kom fram till i sitt resultat är att skolk ska ses som "en markör för ett asocialt liv"²³. Statistik utgör grunden för dessa påståenden och är hämtade från 2002-års drogvaneundersökning som genomförs i Stockholm på uppdrag av Socialtjänstförvaltningen i Stockholm. Undersökningen visar att de elever som

²⁰ Löfgren, I, 1979, Orsaker till, konsekvenser av och åtgärder mot skolk. En litteraturgenomgång., Göteborgs universitet: Pedagogiska institutionen, C-uppsats, opubl. Jönsson, A, 1990, Skolk - en forskningsresumé, Stockholm: Skolöverstyrelsen.

²¹ Alexandersson, L, Gummesson, M, 1979, Elevinflytande och ansvar motverkar skadegörelse och skolk, Stockholm: Brå. Lindgren, M, Wallgren, I, 1970, Gymnasisternas frånvarofrekvens och frånvarostruktur, Göteborgs universitet: Pedagogiska institutionen.

²² Karlberg, M, Sundell, 2004, s. 7.

²³ Ibid: 33.

skolkar har en högre representation när det gäller frågor som rör kriminella handlingar, användning av alkohol och droger och skolfusk. Skolkarna är oftare inblandade i frågor som rör mobbning genom att de antingen mobbar eller blir mobbade. Vidare visar siffrorna att de elever som skolkar har sämre relation med sina föräldrar, har mer ofta oskyddat sex och i skolan får eleverna oftare ofullständiga betyg. Elever som skolkar har också oftare vänner som "uppvisar tecken på dålig anpassning" och exemplifierar detta med att de använder alkohol, narkotika och tobak²⁴.

Den andra aktuella forskningsrapporten, av Sundell, El-Khoury och Månsson, baseras delvis på ovan nämnda undersökning men också på drogvaneinventeringen som Socialtjänstförvaltningen genomförde år 2004. Syftet med denna rapport är dock aningen annorlunda och har som mål att "öka kunskapen om vilka elever [det]²⁵ är som skolkar"²⁶. Det man i undersökningen kommer fram till påminner i huvudsak om Karlberg och Sundells undersökning att ungdomar som skolkar är "överrepresenterade i samtliga typer av normbrott" såsom kriminalitet, användning av droger, tobak, alkohol²⁷. Elever som skolkade i stor utsträckning ägnade sig oftare åt mobbning, oskyddat sex och hade sämre föräldrelationer. Deras slutsats, precis som Karlberg och Sundells, är att man bör se skolk som "en markör för ett asocialt liv"²⁸. De två ovan nämnda undersökningarna är både givande och intressanta men det som saknas är elevernas egna tankar om skolket.

I en undersökning av Reid från Storbritannien kommer eleverna själva till tals i kombination med att det presenteras en mängd statistik baserade på kvantitativa undersökningar²⁹. Men det som gör denna undersökning intressant är att man får klart

²⁴ Ibid: 36.

²⁵ I originaltexten har det smugit sig in ett tryckfel vilket jag justerat.

²⁶ Sundell, K, El-Khoury, B, Månsson, J 2005, s: 7.

²⁷ Ibid: 32.

²⁸ Ibid.

²⁹ Reid, K, 1999.

för sig hur eleverna själva upplever skolkandet. För att illustrera detta ska en av eleverna som Reid intervjuat komma till tals:

*"When I stayed at home, I was in trouble with my mother. In the end, I gave up. Nobody seemed to understand me or care. I decided the best thing I could do was to go to the park and meet my mates - regular like. At least they were having the same problems. I wanted to learn - but I couldn't."*³⁰.

Genom elevens egna ord blir det tydligt att det fanns en önskan om att gå i skolan. Missförstånden mellan honom och skolan var dock så stora att han hade svårt att se hur han skulle kunna slutföra den påbörjade utbildning.

Reids undersökning bekräftar det de svenska undersökningarnas resultat nämligen att hemförhållanden är något som tycks vara en av de faktorer som påverkar en elevs närvaro/frånvaro i hög grad. Reid konstaterar att många elever som skolkar kommer från hem där det finns någon form för missförhållanden eller disharmoni: skilsmässor, frånvarande pappor, ensamstående mammor, trångboddhet, arbetslöshet i familjen, dålig boendemiljö i form av att låg boendestandard, missbruk i någon form, ointresse för barnens skolgång och så vidare³¹.

3. Syfte och frågeställning

Syftet med uppsatsen är att försöka komma närmre en förståelse av gymnasieelevers tankar runt ogiltig frånvaro. Huvudfrågan för studien är därför: vilken är elevernas egen uppfattning och erfarenhet av skolk?

4. Metod

Under undersökningsarbetet hr den metod och förhållningssätt som man framförallt tillämpar inom samhällsvetenskapen och då specifikt inom social antropologin använts. Det man som social antropologi försöker uppnå är en "helhetsförståelse av människa,

³⁰ Ibid: 52.

³¹ Ibid: 46.

kultur och samhälle" som görs genom specifika och noggranna studier av "lokalt liv"³². Eller som Garsten och Sundman skriver att socialantropologer försöker "beskriva det lilla livets skeenden" genom att samtidigt referera till större företeelser och förhållanden i det omgivande samhället³³. De metoder som tillämpats under undersökningen har varit observationer och intervjuer vilket implicerar ett kvalitativt perspektiv och ett perspektiv som fokuserar på studiesubjekten³⁴.

Under studien har observationer utförts där jag studerat elever och hur de är verksamma i skolmiljön. Repstad skriver i sin text att "Det värdefulla med observationer är att de ger forskaren direkt tillträde till socialt samspel och sociala processer [...]"³⁵. Observationerna har pågått under en period av 12 veckor. Fokus har legat på hur eleverna är närvarande och frånvarande på lektionerna samt deras sociala gruppkonstellationer. Gruppkonstellationer kan naturligtvis påverka den enskilda eleven och hans/hennes deltagande i undervisningen. Jag har också tagit del av lärarnas arbete på skolan och hur det pedagogiska och didaktiska upplägget påverkas av elever som skolkar.

Definitionen av begreppen pedagogik och didaktik är omfattande men Maltén ramar in dem tydligt genom att skriva att pedagogik bl a handlar om "undervisningsprocessen

³² Hylland Eriksen, T, 2005, Vad är socialantropologi?, Stockholm: Natur och kultur, s. 16.

³³ Garsten, C, Sundman, K, 2003, Introduktion: på spaning i samtiden i (red) Garsten, C, Sundman, K, Moderna människor Antropologiska perspektiv på samtiden, Stockholm: Liber, s 8.

³⁴ Alvesson, M, Sköldberg, K, 1994, Tolkning och reflektion Vetenskapsfilosofi och kvalitativ metod, Lund: Studentlitteratur, s. 10

³⁵ Repstad, P, 1999, Närhet och distans, Lund: Studentlitteratur, s. 23.

med dess innehåll och metoder"³⁶. Metoderna för hur man utövar undervisningen är det didaktiska upplägget eller som Maltén skriver "Hur man ska undervisa?"³⁷.

Vidare har det genomförts formella intervjuer med 12 elever. Intervjuerna har genomförts med en intervjuhandledning³⁸ d v s en uppställning frågor som utgjort basen för intervjuerna. Samtliga intervjuer har genomförts i skolmiljön. Under intervjuerna har de färdigställda formulären kompletterats med ytterligare frågor. Vid flera tillfällen det har varit nödvändigt att följt upp olika tankar, uttalanden och påståenden för att fördjupa förståelsen och insikten av den enskilda individen. Varje intervju har tagit mellan 30-60 minuter.

Holm och Krohn Solvang nämner vikten av bandspelare vilket jag bedömer som nödvändigt för att fånga upp mer exakta tankebanor och åsikter³⁹. Varje intervju har därför spelats in på band och eleverna har informerats om detta innan intervjun. Det har vid flertalet tillfällen förtydligats att ingen får tillgång till inspelningarna, allra minst elevens lärare och gymnasieskolan.

Tillvägagångssättet för att få till stånd en undersökning på gymnasieskolan har gjorts i tre steg. Skolan och skollädaingen har kontaktats och utfärdat tillstånd för undersökningen. Både syftet med undersökningen samt målet har tydligt formulerats och delgivits samtliga inblandade. Vidare har lärarna på skolan kontaktats och undersökningen presenterats i syfte att få göra intervjuer med elever under lektionstid. Lärarna på skolan har varit vänliga och tillåtande dels när det gäller att komma i kontakt med eleverna för att presentera undersökningen under lektionstid och dels att få låna eleverna under lektionerna.

³⁶ Maltén, A, 1997, Pedagogiska frågeställningar, Lund: Studentlitteratur, s. 23.

³⁷ Ibid., s. 30.

³⁸ Repstad, P, 1999, s. 65.

³⁹ Holm, I, M, Krohn Solvang, B, 1986, Forskningsmetodik, Lund: Studentlitteratur, s.107.

I det tredje steget har sju olika klasser besökts för att komma i kontakt med presumtiva informanter. De klasser som har besökts är dels klasser från det naturvetenskapliga programmet, alltså ett studieförberedande program, och dels ett mer praktiskt, lokalt, specialutformat program. Samtliga årskurser uppsöktes och det förtydligades att två personer från klassen, dels en flicka och dels en pojke behövdes för intervjuerna. En presentation av undersökning samt dess syfte och mål redovisades. Det poängterades att varje informant kommer att vara anonym i kombination med att gymnasieskolans namn inte ska vara offentlig. Vidare underströks att ingen obehörig får tillgång till de inspelade intervjuerna med betoning på personal från gymnasieskolan. Graden av frivillighet att ingå i undersökning har poängterats vilket Dahl påpekar är av allra största vikt⁴⁰. Efter varje genomgång har flera personer anmält sig frivilligt. Det har gjorts ett urval av informanterna och Repstad påpekar "Att välja ut informanter på måfå är i sig ett uttryck för att forskaren inser att informationen och insikter är ojämnt fördelade."⁴¹.

Målsättningen har varit att intervjua två personer från varje årskurs i de två programmen. Det har funnits en vetskap om att eleverna från det praktiska programmet har högre frånvaro i jämförelse med det studieförberedande programmet.

Utifrån insamlad data från både observationer och intervjuer kan förhoppningsvis en bild framträda som ökar insikten om och orsakerna till elevernas frånvaro och hur frånvaron gestaltas.

4. 1 Forskningsetik

Under undersökningens datainsamling har några etiska frågor styrts arbetet vilka baserats på Vetenskapsrådets riktlinjer⁴². För det första poängterar Vetenskapsrådet att uppgiftslämnare och undersökningsdeltagare måste upplysas och informeras om

⁴⁰ Dahl, G, 1993, Intet mänskligt är oss främmande? Om antropologins etiska spektrum i (red) Dahl, G, Smedler, A-C, Det respektfulla mötet, Stockholm: HSFR, s. 13-14.

⁴¹ Repstad, 1999, s. 48.

⁴² Vetenskapsrådet, 1990, Forskninsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning, www.codex.vr.se.

projektet; dess syfte, frågeställning och målsättning⁴³. Vidare ska det poängteras för uppgiftslämnarna att de deltar av egen fri vilja. Undersökningsdeltagarna som är över 15 år behöver inte ha ett godkännande från föräldrarna⁴⁴. Uppgiftslämnarnas identitet ska heller inte vara möjlig att skönja i den slutgiltiga produkten, alltså uppsatsen⁴⁵. Avslutningsvis ska det material som insamlats under undersökningen, i detta fall bandinspelningarna, inte vara tillgängliga för utomstående⁴⁶.

5. Undersökningen

I följande del ska undersökningen och resultatet redovisas. Det som här ska lyftas fram är dels vilka observationer som gjordes och vad som blev tydligt under dessa. Dels ska en beskrivning av intervjuerna och resultatet av dessa redovisas. Först ska den åtgärdsplan mot skolk som skolan där undersökningen gjordes redogöras för. Detta görs för att ge en bild eller en version av hur skolan arbetar med och hanterar frågan.

5.1 Skolans åtgärdsplan

I läroplanen, Lpf94, kan man läsa om elevernas ansvar och inflytande för den egna skolgången vilket nämns ovan. Men ingenstans nämns frågan om obligatorisk skolgång eller närvaro. Gymnasieskolan är frivillig liksom närvaron. Det finns dock en ekonomisk konsekvens då Centrala studiestödsnämnden (CSN) har satt en gräns som innebär att en elev som har mer än 20% ogiltig frånvaro får sitt studiebidrag indraget⁴⁷.

Samtidigt som Skolverket inte indikerar obligatorisk närvaro så har man formulerat en åtgärdsplan för hur man ska hantera skolk på den gymnasieskola⁴⁸ där undersökningen

⁴³ Ibid. s. 7.

⁴⁴ Ibid. s. 9.

⁴⁵ Ibid. s. 12.

⁴⁶ Ibid.

⁴⁷ Skolverket, 2005, Information kring elevers frånvaro i gymnasieskolan, Stockholm: Skolverket, s. 11-12.

⁴⁸ Jag lämnar ingen fotnot på detta dokument då jag har en ambition att inte skriva vilken skola jag har gjort undersökningen

utfördes. Denna ingår i skolans mer allmängiltiga arbetsplan för verksamheten. I arbetsplanen måste det dock noteras att man betonar elevens eget ansvar för studierna.

Det finns en utarbetad åtgärdsplan i sex punkter på gymnasieskolan. Den första punkten klargör att om en elev har ogiltig frånvaro ska elevens handledare ta kontakt med föräldrarna eller vårdnadshavarna för att tillsammans diskutera skolket. Om eleven fortsätter att skolka ska handledaren återigen ta kontakt med föräldrarna samt varna för att studiestödet kan dras in om rektorn bedömer att eleven inte läser på heltid. I det tredje steget, om inget annat hjälpt, ska handledaren ta kontakt med en elevstödsgrupp. Denna grupp ska gå in och göra en utredning och ge åtgärdsförslag på hur man ska komma till rätta med skolket. Som ett fjärde steg ges en skriftlig varning att studiestödet dras in efter en diskussion mellan handledare och rektor. Som steg fem i åtgärdsplanen skickas den skriftliga varningen in till CSN efter ett ytterligare samråd mellan handledaren och rektor. Det är kuratorn på skolan som sammanställer den skriftliga varningen. I detta steg kopplas CSN in och beslutar om studiestödet ska dras in. Beslutet vidarebefordras av handledaren till eleven och dennes föräldrar. Som ett avslutande steg fortsätter elevens handledare och skolans kurator att följa upp frånvaron.

5.2 Observationer

Som tidigare nämnts började funderingarna runt hur ungdomar skolkar under den tid som jag gjorde min verksamhetsförlagda utbildning. Jag upptäckte att vid flera tillfällen då lärarna på gymnasieskolan skulle genomföra lektioner havererade de eftersom en majoritet av eleverna uteblev från lektionerna i de tre yrkesorienterade klasser jag följde. Så var dock inte fallet på det studieförberedande programmet. På det yrkesorienterade programmet kunde det dock handla om att en elev var närvarande av 15 möjliga. Ibland kom två av 15 möjliga och ibland tre. En majoritet av gångerna kom dock flertalet men det hände aldrig att alla i en klass var samlad vid ett och samma tillfälle under tiden jag var på skolan. Det som inträffade när en majoritet av eleverna

på i ett försök att anonymisera skolan, lärarna och informanterna. Jag har hämtat dokumentet från gymnasieskolans hemsida.

var frånvarande var att det pedagogiska och didaktiska upplägget gick om intet. Lektionerna genomfördes men aldrig på det sätt som det var tänkt från början.

5.3 Lektionsobservationer

Nedan följer observationer som gjorts under vfu-perioden höstterminen 2006 och som jag skrev i en loggbok. De motsvarar på olika sätt den problematik som följer på frånvarande elever. I det första fallet är tre av 15 elever närvarande men lektionen slutar med att endast en elev deltar i lektionen.

Jag följer med läraren på en lektion i svenska på ett av programmen. Det ska vara cirka 15 elever i klassen men det är endast tre närvarande. Läraren frågar de elever som är där var de andra är. Ingen vet det. En av eleverna frågar om hon får gå tidigare vilket hon får lov till. En annan avviker mitt under lektionen utan någon förklaring: hon tar sina saker och lämnar klassrummet utan ett ord. Kvar sitter den sista eleven och när denna har gjort klart sina uppgifter får hon också gå. Lektionen tar slut efter halvtid, cirka 30 minuter. Läraren tycks trött och avmätt.

Vad är det som händer under lektionen? Man kan konstatera att det är få elever som dyker upp. Två av eleverna avviker medan en är kvar så länge som lektionen pågår. Det arbete som läraren har förberett kan inte genomföras. Lektionen pågår så långt det är möjligt men kan inte fortgå fullt ut med endast en elev närvarande. Det didaktiska upplägget är problematiskt med bara en elev. Utifrån observationsunderlaget kan man dra slutsatsen att lektioner som dessa genomförs med jämna mellanrum på det mer yrkesorienterade programmet i de tre årskurserna.

Vid ett annat tillfälle gjordes en observation på en lektion med en elev då det egentligen skulle vara nio. Läraren valde en annan taktik vid detta tillfälle:

Jag följde med läraren in på en lektion med årskurs tre för att komma i kontakt med fler informanter. Men endast en av nio elever dyker upp. Var de andra befinner sig visste inte den närvarande eleven. Läraren bestämde sig för att genomföra lektionen trots upplägget men släppte eleven tidigare. Hur ska man kunna bedriva verksamheten när eleverna inte kommer till lektionerna?

Den här lektionen genomfördes trots att det bara var en elev på lektionen. Vid detta specifika tillfälle var det nödvändigt för den enskilda eleven att få undervisning för att kunna gå vidare med sitt arbete. När undervisningen var klar gick eleven iväg och arbetade självständigt.

Vid ett annat tillfälle genomfördes en halv lektion med en liten skara. Under den andra halvan dök några fler elever upp.

Lektion med en årskurs ett. Tre elever närvarande på lektionen. Läraren börjar med att skriva upp vad eleverna ska göra och pratar även om det. Läraren pratar även om vad eleverna gjorde på förra lektionen. Efter 15 minuter kommer ytterligare fyra elever. De fyra nyanlända är sega och ligger mer eller mindre hela tiden. De ser trötta ut. De gör inget under lektionen.

På lektionen genomförde läraren det som var planerat för lektionen. Lektionen blev dock störd av att det kom några elever under genomgången. De försenade eleverna var passiva under lektionen. De hade heller ingen kunskap om vad som hade sagts under de första femton minuterna och kunde därför inte arbeta med uppgifterna. Lärares pedagogik gick inte fram till dem eftersom de inte var närvarande.

Av dessa observationer kan man tydligt se hur det pedagogiska arbetet blir lidande av dels frånvarande elever och dels försenade elever. Det drabbar flera parter: dels de elever som är närvarande blir lidande av att deras klasskamrater inte dyker upp. Lektioner med ett mycket litet antal elever, i vissa fall kan det röra sig om endast en elev, är svåra att genomföra. Dels drabbas de elever som är frånvarande eftersom de går miste om undervisningen och utbildningen. Och dels lärarna som inte kan genomföra det arbete som han eller hon har planerat. Under en av observationerna skrev jag upp en mängd frågor som allesammans kan sammanfattas: hur genomför man undervisningen när eleverna antingen inte dyker upp alls eller är kraftigt försenade? Svaret är att det finns olika strategier vilket anteckningarna från observationerna visar. Problematiken kvarstår dock och kanske borde skolvärlden ta fram en kraftfull handlingsplan för att förändra eller förhindra skolkandet.

Vad angår det studieförberedande programmet och ogiltig frånvaro var förhållandena annorlunda. Där gällde det snarare en omvänd situation där en, två eller tre var frånvarande i en grupp på mellan 25 till 30 elever. Man kan därför inte påstå att det direkt berör det pedagogiska upplägget eftersom en lärare kan genomföra en lektion då 29 av 30 elever är närvarande. Problemet kommer dock när det gäller det didaktiska upplägget eftersom exempelvis grupparbeten blir lidande av att enskilda individer skolkar. En grupp som ska utföra exempelvis en gemensam litteraturanlys med gemensam redovisning är beroende av alla medlemmars närvaro.

Men hur tänker den enskilde eleven kring skolk? Det beskrivs nedan.

5.4 Intervjuer med informanterna

Under intervjuerna använde jag en intervjuhandledning vilket jag hade sammanställt innan intervjuerna. Samtidigt kompletterade jag med följdfrågor vilka kunde ha relevans för sammanhanget under tiden intervjun pågick. De spontana frågorna jag kompletterade med var olika från intervju till intervju.

De frågor jag ställde handlade inte bara om skolk utan även om elevens upplevelse av skolan: vad han/hon tyckte om gymnasiet och undervisningen. Jag frågade också om vad eleverna tyckte att man skulle kunna förändra i undervisningen samt vilket ämne som eleven gillade mest/minst. Frågor om framtiden ställdes också och då speciellt vad eleven hade för föreställningar om ett framtida yrke. En fråga rörde elevens fritidsintressen utanför skolan och kompisumgänget. De mer skolkrelaterade frågorna handlade om i vilken utsträckning eleven skolkade samt vad han/hon gjorde under den ogiltiga frånvaron. En annan fråga rörde vad eleven tänkte på medan han/hon var frånvarande. Jag frågade också om det fanns något som skulle kunna påverka eleven att skolka mindre samt om eleven skolkade ensam eller tillsammans med vänner. I intervjuerna frågade jag om elevens föräldrar kände till den ogiltiga frånvaron samt vad de hade för åsikter om den. Avslutningsvis ställde jag frågor om föräldrarnas yrken samt om de var gifta/sambo eller skild.

Jag har inte inkluderat frågor som rör kriminalitet eller droger eftersom intervjuerna inte har gjorts anonymt. Bedömningen har varit att jag inte har kunnat räkna med att få ett sanningsenligt svar på frågor om dessa ämnen.

5.5 De tolv informanterna

Varje intervju och informant är unik. Informanternas bakgrund och skolprestationer är vitt skilda. En av eleverna har övervägande IG i betygen medan en annan har MVG i alla ämnen. Den resterande gruppen av informanter ligger mellan dessa ytterligheter. Vad angår informanternas bakgrund så är det en påfallande stor mängd vars föräldrar är gifta eller sambos. Endast två av tolv elever har föräldrar som är skilda. De två elever som har skilda föräldrar har olika syn på frånvaro; en har hög ogiltig frånvaro medan den andra har mycket låg ogiltig frånvaro. Föräldrarnas yrken varierar mellan professorer, banktjänstemän, brandmän, psykologer, socionomer och industriarbetare. Någon är långtidssjukskriven medan en annan är arbetslös. Det finns ingen tydlig korrelation mellan dem som skolkar/inte skolkar och föräldrarnas yrken eller utbildning.

Av de tolv informanterna finns det ingen som har svarat exakt som den andre i form av formuleringar. Samtidigt finns det självklart allmängiltiga drag. Ett av svaren är att samtliga informanter har skolkat under någon del av sin gymnasieutbildning. Några har skolkat i en rätt stor omfattning medan andra har skolkat ytterst lite. En av de saker som man kan påstå är någorlunda allmängiltig för eleverna är att alla som skolkar tänker på skolan när de gör det i större eller mindre utsträckning. En majoritet som skolkar har dåligt samvete när de gör det. Det är bara en av eleverna som påstår att han inte bryr sig överhuvudtaget om att han skolkar. De flesta tycker dessutom att det är onödigt att skolka men de orkar inte alltid gå till skolan. Eleverna på det studieförberedande programmet skolkar då de känner att de måste vara hemma för att plugga inför prov och större uppgifter. Då tänker de inte i någon större utsträckning på att de skolkar. Någon funderar över vad de går miste om samtidigt som de har valt att skolka vid tillfällen då de själva anser att det inte är nödvändigt att delta i undervisningen.

En annan allmängiltig hållning som samtliga elever påstår är att deras föräldrar anser att skolan och skolarbetet är elevernas eget ansvar. Så länge de sköter skolan så säger föräldrarna ingenting. Även de föräldrar som har barn som skolkar relativt mycket menar att det är elevernas eget ansvar. Eleverna påstår att föräldrarna säger att de får ta konsekvenserna av sitt eget handlande. En av eleverna från det yrkesorienterade programmet sa att hennes föräldrar vet om att hon skolkar men de säger inte så mycket om det. De tycker inte att det är bra att hon gör det men hon menar att de vet att hon

försöker. En annan av informanterna berättade att han nog faktiskt inte tror att föräldrarna skulle bli särskilt glada om han skolkade mycket. Men eleven påstår att föräldrarna betonar att han får ta eget ansvar.

Det ska noteras att endast en av tolv har ett uttalat fritidsintresse vid sidan av skolan och umgänget med vänner. Några informanter ägnar sig åt att spela dataspel och har då nämnt spelet World of Warcraft som en favorit och kanske kan det ses som ett fritidsintresse. Eleverna ägnar sig åt dataspel främst på helgerna och påstår att det inte går ut över skolarbetet. Flera av eleverna säger att de har spelat dataspel "förr" men slutat eftersom det tar för mycket tid. Det finns en könsmässig uppdelning då endast pojkarna säger att de spelar medan ingen av flickorna säger att de gör det. Samtliga informanter har haft vitt skilda intressen under barndomen såsom fotboll, innebandy, simning, ridning o s v men slutet med dem av olika anledningar. Några tycker inte att de har haft tid att kombinera skola och fritidsintressen medan andra helt enkelt tröttnat på hobbyn. Samtliga informanter påpekar att vännerna har en mycket stor betydelse.

Av tolv informanter var det bara två som hade en klar uppfattning och ett tydligt satt mål för vad de ville jobba med i framtiden. Många av dem visste att de ville ut och resa till en odefinierbar plats under en odefinierbar tidsperiod efter gymnasiet. Flera av dem trodde att de ville jobba ett tag direkt efter skolan för att sedan fortsätta till högre studier. Detta gällde både eleverna på det yrkesorienterade programmet samt på det studieförberedande programmet. Framtidsplanerna var dock diffusa på det stora hela. En av eleverna menade att problematiken låg i själva valmöjligheten. Eftersom eleven upplevde att hon hade betyg som gjorde det möjligt för henne att välja mellan näst intill alla utbildningar gjorde det valet ännu svårare.

Bland informanterna hade två annan etnisk bakgrund än svensk. En av dem var född i samma land som föräldrarna kom ifrån men hade bott i Sverige de senaste tio åren och den andra var född i Sverige. Eleverna med annan etnisk bakgrund kom från det studieförberedande programmet och hade låg ogiltig frånvaro och höga betyg.

5.6 Tre kategorier skolkare

Det är som sagt svårt att generalisera utifrån ett begränsat material. Men det är ändå möjligt att se tre skilda kategorier av skolkare i materialet. Den första kategorin skolkar

för att de påstår att de inte bryr sig eller inte orkar gå till skolan. Inom denna kategori finns det ett visst kompistryck eller påverkan där man tillsammans drar iväg på något som är roligare än att vara med på lektionerna. Samtliga av dem som går det yrkesförberedande programmet och som har hög frånvaro skolkar i stor utsträckning tillsammans med sina vänner. Ofta går de iväg till andra offentliga platser såsom ett närbeläget shoppingcenter. Ibland åker eleverna in till Stockholm för att titta på någon speciell pryl i en specifik butik med kompisarna. Andra gånger fastnar de på ett lunchställe som de har gått till när skolans matsal serverar något som inte faller dem i smaken. Denna kategori elever påstår att de tänker på skolan under tiden de skolkar och tycker egentligen att det är onödigt att vara frånvarande. Av dessa skolkare vet föräldrarna om att deras barn har en hög ogiltig frånvaro. Föräldrarna är, enligt eleverna, inte nöjda med att de skolkar men poängterar att det är deras eget ansvar att sköta utbildningen.

Den andra kategorin har ambitioner i form av en strävan om att få bra eller någorlunda bra betyg. De har generellt sett en låg frånvaro och ströskolkar inte. Om de någon gång är frånvarande så är det under en hel dag för att kunna ägna sig åt studierna i flera timmar i sträck. De skolkar inte tillsammans med sina vänner utan sitter hemma själva. När de går till skolan är de närvarande från första till sista lektion. De tar ytterst sällan sovmorgon och de går sällan hem från skolan de sista lektionerna på dagen. Dessa elevers föräldrar har inte någon större vetskap om den ogiltiga frånvaron eftersom den är låg. Eleverna tror inte att föräldrarna skulle bli nöjda om de skolkade mycket eller misskötte skolan. Men eleverna tror inte att föräldrarna skulle bry sig om de fick veta att de skolkade lite eftersom den ogiltiga frånvaron ägnas åt studier. Dessa elever menar också att föräldrarna har poängterat att det är deras eget ansvar att sköta studierna.

Den tredje kategorin är egentligen inte en kategori. Det handlar om en person som skolkar på ett sätt som ingen av de andra tolv eleverna gör. Eleven påstår i början av intervjun att han skolkar för att han inte bryr sig och för att han inte orkar gå till skolan. Han tycker att han är så himla trött och har helt enkelt svårt att komma upp på morgonen. Men under tiden som intervjun pågår kommer det dock fram att det inte handlar om ett stort sömnbehov utan snarare om att han inte tycker att han hänger med i skolan.

5.7 Tre informanter

För att komma lite mer på djupet i förståelsen av de olika kategorierna av skolkare ska jag lyfta fram tre informanter som på sitt eget speciella sätt får symbolisera en kategori. Vi kan kalla informanterna Clara, Carl, och Carin. Det är dels en elev från det yrkesinriktade programmet som skolkar i stor utsträckning, Clara. Denna elev skolkar mycket i förhållande till den första kategorin som skolkar för att de inte orkar bry sig. Dels en elev som har höga ambitioner och genomgående höga betyg, Carin. Eleven skolkar i liten omfattning och gör det då hon behöver tid att plugga inför prov vilket är typiskt för de elever som går det studieförberedande programmet. Och dels en elev från det studieförberedande programmet som skolkar mycket men som gör det för att han inte riktigt hänger med i undervisningen, Carl.

Först ut är den elev som går det yrkesinriktade programmet. Hon gillar inte att gå i skolan och har egentligen aldrig trivts eller känt sig väl tillpass. Hon gillar inte de ämnen hon har i skolan och hon är heller inte särskilt förtjust i lektionerna. Clara tycker dock inte att det är något större fel på lärarna. Anledningen till att hon går på gymnasiet är som hon säger: *"För att få en utbildning men nu vet jag ju själv att jag inte har något bra betyg så jag vet inte hur det blir."*

Clara har skolkat från de allra första åren i grundskolan. Clara säger att hon alltid haft problem i skolan och har alltid upplevt sig som missförstådd. Detta grundar sig i att Clara upplever att hon inte har förstått något i skolan och har en självbild av att hon har svårt att lära sig. Clara upplever att hon inte har fått hjälp med detta trots att hon har blivit skickad till både psykolog och kurator. När Clara var väldigt liten och gick de allra första åren i grundskolan skyllde hon på att hon hade ont på olika ställen i kroppen. Hon skyllde på fysiska åkommor och doktorn trodde på att hon hade ont. Hon lyckades dupera skolvärlden, läkarvärlden och båda sina föräldrar och var ofta frånvarande. Anledningen till att Clara inte ville och fortfarande inte vill gå i skolan är för att slippa misslyckas och för att hon säger att hon inte bryr sig.

Idag har Clara en omfattande frånvaro. Det är många månader som hon inte får studiemedel trots att hon faktiskt är medveten om att hon själv och familjen har behov

av pengarna. När jag frågade Clara varför hon skolkade i den omfattning hon gjorde svarade hon:

"Om jag ska vara riktigt ärlig så bryr jag mig inte så mycket även fast jag vill bry mig. Fast eftersom det inte går så bra så orkar jag inte. Nu håller jag bara ut för att ta studenten."

Clara är oftast kvar i sitt bostadsområde när hon skolkar. Hon åker inte in till Stockholm eller uppehåller sig på någon annan offentlig plats. Clara är ofta i sitt hem och menar att hon i stor utsträckning hjälper sin mamma med att städa och tvätta. Under intervjun återkommer jag till detta vid flera tillfällen och hon svarar alltid igen och igen att hon oftast städar när hon skolkar. Ibland är Clara tillsammans med några vänner som inte går på gymnasiet och som är arbetslösa. När hon skolkar händer det bara någon enstaka gång att hon är tillsammans med vänner från klassen eller gymnasieskolan.

Trots att Clara alltid har upplevt att hon har haft svårt att förstå och har IG i de flesta ämnena har hon ändå haft en ambition med sina studier. Hon har, efter att ha tagit sabbatsår, valt att gå på gymnasiet. Under intervjun återkommer vi till det faktum att hon trots allt självmant har valt att gå utbildningen så säger hon *"Jag måste ha en utbildning som alla andra. Men det ser inte ljust ut ändå."* Clara har dock en ambition att vidareutbilda sig och drömmer om ett yrke inom kosmetikbranschen. Samtidigt säger hon att hon vill åka ut och resa efter gymnasiet och pratar om att plocka vindruvor i Frankrike. Upplevelsen är att hon inte riktigt vet vad hon ska göra i framtiden. Clara har inga speciella fritidsintressen mer än att vara tillsammans med sin pojkvän och sina vänner. Elevens föräldrar är sambos.

Den andra informanten får symbolisera den kategori elever som sköter sig och som skolkar i mycket begränsad omfattning.

Carin gillar att gå på gymnasiet och trivs bättre där än på grundskolan. Det är mer självständigt arbete och man får ta eget ansvar. Hon poängterar att om man kan hantera ansvaret är gymnasiet bättre. Det enda Carin har emot upplägget är att kursmålen är för begränsade vilket betyder att man måste följa en specifik linje. Detta måste man göra även om alla i en klass inklusive läraren är intresserade av att följa upp någon linje som

inte är nämnda i kursmålen. Vissa delar måste man gå igenom som står i kursmålen men som eleven tycker är ointressanta. Carin tycker att det är för inflexibelt. Vad angår lektionsupplägget gillade hon förut att läraren höll i undervisningen samtidigt som man kunde ta anteckningar. Nu tycker Carin det är roligare att få söka information och fakta själv utifrån en definierad uppgift. Samtidigt vill hon inte att det ska bli för enformigt utan vill ha omväxling. Carin poängterar att läraren påverkar i stor utsträckning vilket ämne man gillar och hur det går i ämnet. Om en lärare är bra i sitt ämne så blir man själv bra och tvärtom. På frågan vad som gör en lärare bra säger hon att den som är engagerad i sitt ämne är en bra lärare.

Carin har mycket låg frånvaro. Hon skolkar dock lite mer nu när hon går i trean eftersom hon tycker att allt har blivit slappare. Förr skolkade hon ytterst lite. Carin tycker att hon vet vad som ska hända på lektionerna och tycker därför inte alltid att hon behöver gå dit. Carin kan lika gärna göra det hon måste hemma själv. Om hon har mycket att göra i skolan under en period och tycker att hon har lektioner som inte är så viktiga struntar hon i att gå på dem och går hem och pluggar istället. Carin säger:

"Alltså anledningen till att man skolkar, eller till att jag skolkar [...] det är för att jag tycker att lektionen är onödig. Om jag känner att jag kommer missa jätte mycket om jag inte går på den här lektionen då skolkar inte jag".

Om Carin skolkar för att hinna klart med ett skolarbete så är hon ensam men om hon skolkar för att hon inte orkar så är det tillsammans med kompisar. Eftersom Carin inte skolkar så mycket så har hon heller inte särskilt dåligt samvete när hon gör det.

Carins föräldrar säger inte så mycket om hennes skolk eftersom hon har bra studieresultat. Dessutom skolkar Carin i mycket liten utsträckning vilket gör att föräldrarna inte kommenterar det. Hon vill absolut inte komma i närheten av CSN: s 20% gräns⁴⁹ eftersom hon då är medveten om att hon förlorar studiebidraget. Carin menar att föräldrarna litar på henne och tycker att hon är kapabel att ta eget ansvar för

⁴⁹ Skolverket har satt en gräns som innebär att om en elev har mer än 20% frånvaro dras studiebidraget in. Skolverket, 2005, Information kring elevens frånvaro i gymnasieskolan, Stockholm: Skolverket, s. 11-12.

sina studier. Om hon hade haft problem i skolan hade föräldrarna försökt påverka henne i större utsträckning men eftersom det går bra för henne säger de inget om skolan. Carins föräldrar är gifta.

Vid sidan av skolan har Carin haft ett fritidsintresse i form av en sport. För en tid sedan slutade hon dock med sporten eftersom hon tyckte det tog alldeles för mycket tid i anspråk. Carin tränade både innan skolan började på morgonen och efter skolan på kvällarna. Hon kom hem sent efter träningen och var då tvungen att sätta igång med läxorna. Hennes liv kretsade i stor utsträckning runt skolan och idrotten och det fanns ingen tid över för något annat.

Carin vet inte vad hon ska göra i framtiden eller hur framtiden kommer att se ut. Omgivningen frågar mycket vad hon för planer men hon kan inte ge några svar. Carin tror att hon ska försöka jobba med något helt annorlunda under ett år för att sedan efteråt börja plugga. Hon har dock bestämt sig för att söka in till Handelshögskolan i Stockholm för att se om hon kommer in. Hon är osäker på vad hon gör om hon får en plats. Carin undrar om det inte är valmöjligheterna som gör henne obeslutsam och velig. Om man kan välja mellan "allt" är det svårt att veta vad man ska göra.

Jag avslutade intervjun med att fråga om Carin hade något mer att tillägga som jag hade missat att fråga om, svarade hon:

"Det skulle vara bra om de [här syftar informanten på de elever som skolkar, förf. anm.] inte skolkade för de skulle verkligen behöva gå på lektionerna och lära sig för de skulle inte kunna ta in ämnet. Eller lära sig själva. De skolkar ofta. Och såna som kan klara det själva, alltså inte behöver skolan så jätte mycket dom skolkar oftast mycket mindre. Och det är synd."

Den tredje informanten utgör en alldeles egen kategori. Carl går ett studieförberedande program. Han har en mycket hög frånvaro. Anledningen till att han skolkar är för att han menar att han inte bryr sig om skolan och tycker det är onödigt att vara där. Carl gillar inte det program han går och han gillar inte sina lektioner. Han vet dock inte hur man skulle kunna ändra på upplägget för att göra det mer tilltalande eller spännande. Istället för att gå till skolan ligger han hemma och sover. Det beror egentligen inte på att

han kommer i säng för sent även om han spelar dataspel vissa kvällar och framförallt på helgerna. Men när han ligger i sängen på mornarna och egentligen borde gå upp känner han att han inte orkar. Tanken på att gå upp ur sängen, göra sig i ordning och cykla till skolan är för jobbig och då ligger han hellre kvar. När jag frågar honom om hur han kan sova så mycket som han påstår att han gör så säger han att han ju inte skolkar varje dag. Vissa dagar går han i skolan. Carl berättar att han även skolkar vissa morgonlektioner och vissa eftermiddagslektioner när han känner att han är trött. Då går han hem och sover. Ingen av hans kompisar skolkar. Han är alltid själv hemma. Några av hans kompisar försöker få honom att gå mer i skolan men han påstår att han inte bryr sig om deras tjat.

Det kommer fram under intervjun att Carl inte bara generellt undviker att gå på alla lektioner utan mer väljer ut de lektioner han tycker är jobbiga. Vissa av programmets kärnämnen har han svårt att följa med i och ska försöka lägga om sin studieplan så att han ska kunna slippa ha dem i fortsättningen. Carl menar att han under hela grundskolan aldrig behövde öppna en enda bok utan gled igenom utan problem. Det var först när han kom till gymnasiet som han kände att han inte hängde med. Han har dock inte bitt om hjälp eller sagt till någon att han tycker kärnämnen är svåra. Han har ingen lust att plugga sig ur sina svårigheter eller bristande kunskaper utan löser det hela med att skolka. Han inser själv att det hela försvårar hans situation men orkar inte bry sig. Carl menar att det inte finns något som skulle kunna få honom att gå mer i skolan.

Carl föräldrar är oroliga för honom och de vill att han ska vara mer i skolan. Med jämna mellanrum försöker de resonera med honom men han värjer sig mot detta. Samtidigt menar Carl att föräldrarna konstaterar under samtalen att det är hans eget ansvar att sköta sina studier. Några lärare försöker också med jämna mellanrum prata med honom och upplysa honom om att det inte är bra för honom att ha hög ogiltig frånvaro. Carl är mycket medveten om att han skolkar och säger *"Jag vet att jag gör det. Det är ju jag som skolkar."* Han gillar inte samtalen utan blir mest irriterad.

Efter gymnasiet vet Carl inte vad han ska göra. Han har inga framtidsdrömmar eller framtidsplaner. Carl vet inte vad han vill jobba med eller om han vill studera vidare efter gymnasiet. Carl har inga fritidsintressen förutom att umgås med kompisar och spela dataspel.

6. Diskussion och resultat

I forskningsläget, som presenterades i den första delen av uppsatsen, framkom det att det finns ett antal rapporter som behandlar frågan om skolk ur ett kvantitativt perspektiv. Det har dock varit svårt att hitta en rapport som berör frågan ur en kvalitativ aspekt med ett elevperspektiv. Det har därför varit av vikt att lyfta fram skolkarnas reflektioner och uppsatsens huvudfråga är: vilken är elevernas egen uppfattning och erfarenhet av skolk?

För att kunna besvara frågan har jag gjort en undersökning bland ungdomar. De har alla både uppfattning om och erfarenhet av skolk. I det kapitel som behandlar undersökningen har jag givit en bild av ungdomarnas versioner från ett både generellt perspektiv men också ett mer personligt. I denna avslutande del ska elevernas erfarenheter kopplas ihop med de teorier som beskrevs i uppsatsens teoretiska ram. Tre teoretiker, Normell, Ziehe och Kveli, skriver alla om ungdomars livsvillkor. Bedömningen är att deras resonemang är applicerbart på det material som har framkommit i undersökningen. Normell skriver om modernitetens reflexivitet och menar med detta att en ung människa idag inte kan vända sig till den vuxna omgivningen för att få hjälp med stora livsavgörande beslut. Förr i tiden fanns det en ram runt samhällets medborgare och invånare i form av antingen en religion eller en ideologi. Individerna föddes in i en familj, i en släkt och ett samhälle som vilade på vanor, traditioner och regler. Det fanns inga möjligheter att själv fundera över vilket yrke man skulle välja. Många av livsvalen var redan fattade. Idag ser tillvaron annorlunda ut. Ziehe menar att valmöjligheterna för den enskilda personen är vidöppna utan möjlighet att luta sig mot traditioner. Det åligger individen att själv fatta de livsavgörande besluten. Beslutsprocessen och besluten i sig kan skapa oro och prestationsångest. Kveli anser också att fokus har skiftat från grupp tillhörighet till individualitet. Det centrala idag är individens rättigheter och skyldigheter. Det som är påtagligt för en ung människa är att tillvaron inte har en fast struktur eller ram att luta sig emot.

Resonemanget ovan blir synligt i materialet från undersökning. En av de mest återkommande punkterna under intervjuerna var att eleverna pratade om att de själva hade ansvar för sin utbildning vilket var något som deras föräldrar hade påpekat. Eleverna menade att deras föräldrar poängterade att det är deras eget ansvar att sköta

skolarbetet och att delta i undervisningen. Detta görs av föräldrar som har barn som är myndiga men också hos dem som är omyndiga.

Elevansvar poängteras också i den läroplan som styr arbetet i den svenska gymnasieskolan:

*" Elevernas ansvar för att planera och genomföra sina studier samt deras inflytande på såväl innehåll som former skall vara viktiga principer i utbildningen."*⁵⁰.

Dessutom står det i den arbetsplan som är framtagen av den gymnasieskola där undersökningen genomfördes att eleverna själva är ansvariga för utbildningen.

Med det begrepp som Normell använder, modernitetens reflexivitet, blir det tydligt i vilken tidsepok ungdomarna som figurerar i undersökningen lever. Begreppet indikerar, precis som Normell, Kveli och Ziehes resonemang centreras kring, att individen står själv. I undersökningen blir det tydligt att de tolv informanterna, som har delat med sig av sina erfarenheter, funderingar och tankar, är ensamma. Skolverket, gymnasieskolan och föräldrarna har ålagt dem att ta eget ansvar. Några av ungdomarna kan hantera ansvaret och klara av utbildningen. De skolkar inte i någon större utsträckning. De är dock fortfarande funder samma inför vad framtiden ska erbjuda och vilket yrke de ska välja. Några av ungdomarna tycks inte klara av att hantera ansvaret och dessa elever skolkar. De tycks inte veta vad de ska ha utbildningen till eller vad de ska välja för yrke i framtiden. Normell skriver om ungdomars vilshenhet och bedömningen är att de ungdomar som utgör fokus för undersökningen och uppsatsen passar in på beskrivningen.

Vad angår den tanke som Ziehe för fram som han kallar "prestationsprincipen" blir också tydlig i undersökningen. Tolkningen av denna är att en elev ska kunna prestera så pass väl att hon/han kan kvalificera sig till en högre utbildning. Samtidigt leder en exempelvis akademisk utbildning inte nödvändigtvis till ett specifikt yrke.

Prestationsprincipen handlar om att välja rätt både vad gäller utbildning och yrke men även andra viktiga val. Det som är tydligt i undersökningen är att om eleven har

⁵⁰ Skolverket, 1994, s. 13.

framtidigt planer finns det en uttalad ambition att delta i undervisningen och att få godkända betyg. Samma sak gäller om man trivs med det program man har valt samt om man tycker att lärarna är kompetenta och engagerade. Eleverna går då på sina lektioner och har generellt sett hög närvaro. Om eleven däremot inte vet vad han/hon ska göra i framtiden finns inte denna ambition och tillvaron upplevs som mer diffus. Flera av informanterna som inte har framtidsplaner har svarat att de inte orkar bry sig om skolan och skolarbetet. Det samma gäller för dem som känner att de inte hänger med i skolan. De har generellt sett högre frånvaro och presterar sämre i skolan.

I undersökningen finns Carin som är ett bra exempel på prestationsprincipen. Carin har både hög närvaro och höga betyg. Hon har många valmöjligheter efter gymnasiet. Men valmöjligheterna i sig är förvirrande och hon vet inte vad hon ska välja. Hon säger att hennes familj är på henne med frågor om vad hon ska göra efter gymnasiet. Men hon menar att hon inte riktigt vet vad hon ska svara. När alla vägar är öppna kan del bli svårt att välja vilken väg som är den rätta.

Hebdige och Wulff är två forskare som diskuterar begrepp såsom mikrokultur eller subkultur. Deras resonemang nämns mycket kortfattat i uppsatsens första del. Deras teorier baseras på att ungdomar ofta definierar sig med jämnåriga och skapar grupperingar. I undersökningen blir detta tydligt då det visar sig att flera av dem som skolkar på det yrkesinriktade programmet skolkar tillsammans med kompisar. Många av dessa elever vet att de inte borde ägna sig åt ogiltig frånvaro men dras med av grupstrycket. I de svenska undersökningarna om skolk, av Karlberg och Sundell samt Sundell et. al, tycks det finnas en koppling mellan skolk och kompistryck vilket stämmer överens med denna undersökning. Det tycks också generellt vara så att när eleverna skolkar tänker de på skolan och har dåligt samvete i någon grad.

Samtidigt finns den grupp elever från det studieförberedande programmet som i mångt och mycket är ensamma när de skolkar. De ägnar sig främst åt att studera inför prov och större skolarbeten. De tänker inte så mycket på skolan när de skolkar utan anser att de gör mer nytta att vara hemma och plugga. De elever som är hemma för att plugga tänker på skolan i viss utsträckning men tycks framförallt fokuserade på att studera och rättfärdigar därigenom sitt beslut.

Avslutningsvis bör det poängteras att gymnasieskolan är en frivillig skolform. Trots detta finns det en åtgärdsplan mot skolk på den gymnasieskola där undersökningen genomfördes. Det finns också ett beslut som fattats av Centrala studiestödsnämnden om att en elev som har mer än 20% frånvaro inte är berättigad att få studiemedel. Detta indikerar någon form för närvaroplikt eller krav på deltagande vilket motsäger gymnasieskolans skolform. Detta är värt att notera men hur detta bör tolkas får vänta till en annan uppsats.

6.1 Framtida forskning

Undersökningen har onekligen givit mersmak och skapat visioner om framtida studier. Skolk har vittgående konsekvenser för både elever och deras föräldrar, klasskamrater, lärare och skolpersonal. För det första handlar ogiltig frånvaro i första hand om den enskilda eleven. Eleven missar naturligtvis en del av undervisningen och kan därför inte tillgodogöra sig utbildningen i full utsträckning. Eleven hamnar utanför skolans och klassens gemenskap och kan därigenom isoleras socialt. Men konsekvenserna av skolket handlar inte bara om den enskilda individen. Det handlar även om de lärare som arbetar inom skolan. Lärare har i sitt arbete en pedagogisk tanke med undervisningen och ett genomtänkt didaktiskt upplägg. Om en eller flera elever är frånvarande från lektionerna påverkas arbetet och kan i vissa tillfällen inte genomföras. Det påverkar således undervisningen och den resterande klassen. När en lärares arbete påverkas måste man också se det ur ett mer generellt perspektiv. Det påverkar lärarens arbetsmiljö och därigenom arbetsplatsen, d v s skolan. Rektorer, kuratorer och annan skolpersonal blir involverad och måste arbeta med frågan.

På ett mer personligt plan påverkar omfattande skolkning också elevens familjs ekonomi. Den elev som skolkar i stor omfattning, mer än 20%, blir av med sitt studiebidrag. Detta kan i sin tur få konsekvenser för föräldrarnas ekonomi då studiebidraget är kopplat till andra familjerelaterade bidrag.

Syftet med en fortsatt studie skulle vara att generellt sätt öka kunskapen om gymnasieelevers skolk och mer specifikt studera svenska gymnasieelevers, gymnasielärares och föräldrars tankar runt denna. Det mer övergripande syftet skulle

vara att skapa kunskap kring frågan hur elevers skolk påverkar verksamheten på gymnasieskolor i Sverige samt i förlängningen samhället.

Referenslitteratur

- Alexandersson, L, Gummesson, M, 1979, *Elevinflytande och ansvar motverkar skadegörelse och skolk*, Stockholm: BRÅ
- Alvesson, M, Sköldbberg, K, 1994, *Tolkning och reflektion Vetenskapsfilosofi och kvalitativ metod*, Lund: Studentlitteratur
- Fornäs, J, et al, 1989, *Tecken i tiden Sju texter om ungdomskultur*, Stockholm/Steghag: Symposion bokförlag
- Dahl, G, Smedler, A-C, 1993, *Det respektfulla mötet Ett symposium om forskningsetik och antropologi*, Stockholm: HSFR
- Garsten, C, Sundman, K, 2003, *Moderna människor Antropologiska perspektiv på samtiden*, Stockholm: Liber
- Geertz, C, 1973, *The interpretation of cultures*, New York: Basic Books
- Hebdige, D, första utg. 1979, 1999, *Subculture*, London: Routledge
- Holm, I M, Krohn Solvang, B, 1986, *Forskningsmetodik*, Lund Studentlitteratur, Forskningsmetodik, Lund: Studentlitteratur
- Hylland Eriksen, T, 2005, *Vad är socialantropologi?*, Stockholm: Natur och kultur
- Jönsson, A, 1990, *Skolk - en forskningsresumé*, Stockholm: Skolöverstyrelsen
- Karlberg, M, Sundell, K, 2004, *Skolk Sund protest eller riskbeteende?*, Stockholm: Socialtjänstförvaltningen, FoU-rapport, nr 1
- Kveli, A-M, 1994, *Att vara lärare*, Lund: Studentlitteratur
- Lindgren, M, Wallgren, I, 1970, *Gymnasisternas frånvarofrekvens och frånvarostruktur*, Göteborgs universitet: Pedagogiska institutionen

- Läraryrket, 2006, *Lärarens handbok Skollag Läroplaner Yrkesetiska principer FN:s barnkonvention*, Stockholm: Läraryrket
- Löfgren, I, 1979, *Orsaker till, konsekvenser av och åtgärder mot skolk. En litteraturgenomgång*, Göteborgs universitet: Pedagogiska institutionen, C-uppsats, opubl.
- Maltén, A, 1997, *Pedagogiska frågeställningar*, Lund: Studentlitteratur
- Normell, M, 2002, *Pedagog i en förändrad tid - om grupphandledning och relationer i skolan*, Lund: Studentlitteratur
- Reid, K, 1999, *Truancy and schools*, London: Routledge
- Repstad, P, 1999, *Närhet och distans Kvalitativa metoder i samhällsvetenskap*, Lund: Studentlitteratur
- Sjögren, A, 1991, *Ungdom och tradition En etnologisk syn på mångkulturell uppväxt*, Fittja: Mångkulturellt centrum,
- Skolverket, 1994, *Läroplan för de frivilliga skolformerna Lpf 94*, www.skolverket.se
- Skolverket, 2005, *Information kring elevers frånvaro i gymnasieskolan*, Stockholm: Skolverket.
- Sundell, K, El-Khoury, B, Månsson, J, 2005, *Elever på vift Vilka är skolkarna?*, Stockholm: Socialtjänstförvaltningen, FoU-rapport, nr 15
- Vetenskapsrådet, 1990, *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning*, www.codex.vr.se
- Wulff, H, 1988, *Twenty girls Growing up, ethnicity and excitement in a South London Microculture*, Stockholm: Stockholm Studies in Social Anthropology
- Ziehe, T, 1989, *Kulturanalyser ungdom utbildning modernitet*, Stockholm/Stehag: Symposion Bokförlag